

ODBORNÝ TEXT AKO VÝSLEDOK KREATÍVNEJ PRÁCE A MYSLE

NON-LITERARY TEXT AS A RESULT OF CREATIVE WORK

VLADIMÍR BILOVESKÝ

Abstract

Employers and practice call for better-prepared graduates, therefore the academia has to reflect the needs of the practice and to implement them into particular study programs. Several questions arise concerning this issue. Is it possible for universities to prepare narrowly specialized graduates? What is the role of universities? The possible interconnection and cooperation between academia and practice is presented on the example of the training of future translators and interpreters at the Faculty of Arts, Matej Bel University of Banská Bystrica, targeting at the specification of a unique organization of seminars on non-literary translations.

Keywords: *training of future translators and interpreters within the framework of translation and interpreting field of study, translation of non-literary texts, CAT tools, cooperation of academia and practice*

Abstrakt

Zamestnávateelia a prax volajú po lepšie pripravených absolventoch. Je nutné, aby univerzitné pracoviská reflektovali potreby praxe a implementovali ich do jednotlivých študijných programov. Je však možné, aby univerzity pripravovali úzko špecializovaných absolventov? Čo je úlohou univerzít? Možné prepojenie praxe a univerzitného pracoviska demonštrujeme na príklade prípravy budúcich prekladateľov a tlmočníkov na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici prostredníctvom špecifikácie jedinečnej organizácie predmetu odborný preklad.

KLúčové slová: *príprava prekladateľov a tlmočníkov, odborný preklad, CAT tools, prepojenie univerzity a praxe*

Úvod

Zdá sa, že v súčasnej prekladovej produkcii prevláda preklad odborných a technických textov nad prekladovou produkciou umeleckých textov. Tento fakt musia reflektovať i univerzitné pracoviská, ktoré pripravujú budúcich prekladateľov a tlmočníkov. Ďalší fakt, ktorý je nutné reflektovať nielen pri príprave budúcich prekladateľov a tlmočníkov, je i určité napätie, ktoré v poslednej dobe zaznamenávame medzi akademickým prostredím a praxou (v poslednej dobe je čoraz silnejšie a intenzívnejšie). Prax a veľké priemyselné korporácie sa sťažujú, že absolventi vysokých škôl nie sú pripravení do praxe a tvrdia, že ich príprava je odtrhnutá od reality a nekorešponduje s ich potrebami. Očakávania a nároky na absolventov univerzitného vzdelania zo strany praxe sú úplne prirodzené a legitímne, no podľa nášho názoru sa na diktát praxe (slovo diktát je možno v tomto kontexte príliš expresívne, ale bohužiaľ, nátlak na univerzitné prostredie tak vyznieva), ktorým by korporácie chceli ovplyvňovať prípravu budúcich absolventov univerzitného vzdelávania (zámerne používame univerzitné, nie vysokoškolské), dá pristúpiť iba do istej miery. Uznávame, že univerzitné inštitúcie musia reflektovať požiadavky praxe a nemôžu sa vyhýbať prepojeniu s reálnou priemyselnou praxou. V súvislosti s týmto vzťahom sa však vynárajú súvisiace otázky: Čo je úlohou univerzít? Je ich úlohou pripraviť absolventa pre konkrétne odvetvie priemyslu či pre potreby spoločenskej

praxe? Alebo je úlohou univerzít pripraviť samostatne mysliaceho absolventa s adekvátnou dávkou kritického myslenia a vysokou mierou kreativity schopného v rôznych oblastiach spoločensko-hospodárskej praxe ďalej rozvíjať svoje schopnosti? Je možné, aby sa univerzity pri príprave absolventov obmedzili iba na pokrytie akýchsi základných kompetencií? Dnes, v rýchlo sa rozvíjajúcom technologickom svete, nemožno pripraviť úzko špecializovaného a obmedzeného absolventa podľa diktátu praxe. Čo ak sa profilácia hospodárstva zmení? Bude schopný úzko špecializovaný odborník bez schopností slobodne a kreatívne myslieť preorientovať sa na inú oblasť spoločensko-hospodárskej praxe a zamestnať sa? Globalizácia sa vymyká z rúk, a preto je ťažké predpovedať i predpokladať budúcnosť a trendy rozvoja nielen spoločnosti, ale i hospodárstva. V nadväznosti na to nemožno predpovedať, ba ani predpokladať zručnosti a vedomosti, ktoré budú už v blízkej budúcnosti potrebné. Okolo seba vidíme množstvo trhov s množstvom rozličných profilov a z toho vyplývajúce rozličné potreby. Nemá byť teda úlohou univerzity rozvíjať talent študentov a ukazovať im ich slabé stránky? Ukazuje sa, že pestovanie a rozvíjanie tvorivosti u študentov paradoxne ustupuje do úzadia. Obmedzujeme sa, pretože prax od nás žiada iba vzdelávanie za pomoci technológií a v rámci technológií. Budme však úprimní a povedzme si, že technika a technológie ochudobňujú ľudskú bytosť o zručnosti, akými sú už spomínaná kreativita, ľudskosť, schopnosť komunikovať s ďalšou ľudskou bytosťou, a to nielen prostredníctvom esemesiek, skajpu či mejlov. Otázne je, či bolo vhodné po roku 1989 aj technické vysoké školy premenovať na univerzity. Nie je úlohou univerzít vo svojej podstate niečo iné, ako je úloha technických vysokých škôl? Táto otázka by si zaslúžila samostatnú úvahu¹, a preto ju nebudeme rozvíjať vo všeobecnej rovine, ale zameriame sa na prípravu budúcich prekladateľov a tlmočníkov na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a na jej Katedre anglistiky a amerikanistiky (KAA FF UMB) a poukážeme na to, ako prepájame univerzitné vzdelávanie s praxou². Ich príprava prebieha na základe dlhoročnej spolupráce nielen s prekladateľskými agentúrami, ale i na základe vlastných prekladateľských skúseností vyučujúcich prekladateľských disciplín. V tomto príspevku sa obmedzíme iba na výučbu predmetu odborný preklad, pretože práve pri jeho realizácii možno najlepšie demonštrovať prepojenie univerzity a praxe. Na základe vyššie uvedených skúseností sme si vytvorili vlastný model výučby predmetu v rámci študijného odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo. Treba zdôrazniť, že v uvedenom modeli sa snažíme zohľadňovať požiadavky praxe, ale zároveň vychovávať a formovať študentov ako samostatne mysliace bytosť, berúc do úvahy podstatu univerzitného vzdelávania, ako aj slovenské myslenie o preklade (t. j. slovenskú teóriu prekladu).

Preklad odborných textov

Uvažovať o preklade a príprave prekladateľov nemožno bez pripomenutia, že prekladateľský proces je proces tvorivý a prekladateľ je kreatívnym tvorcom finálneho

¹ V tejto súvislosti mi však nedá nepovedať, že kritika praxe zameraná na univerzitný spôsob prípravy do veľkej miery súvisí i s nekonceptným učňovským a technicky orientovaným stredným školstvom, ktoré je v ruinách (česť výnimkám). Prichádzame s duálnym vzdelávaním a objavujeme už dávno objavené a v minulosti dobre fungujúce. Ako to už po revolúciách býva, všetko spojené s bývalým režimom je zlé, nefunkčné a treba to zrušiť. Tak to bolo i v našom prípade. Naše funkčné učňovské a technicky orientované stredné školstvo sme šmahom ruky zrušili, pretože bolo socialistické. Rád by som pripomenul, že vtedy každý podnik mal svoju učňovskú školu, v ktorej učni pravidelne praxovali, dokonca za túto prax dostávali plat. Takýmto spôsobom si podnik pripravoval svojich budúcich zamestnancov. Práve učňovské školy boli najmodernejšie vybavené a najlepšie financované, pretože patrili pod rezort ministerstva hospodárstva, nie školstva. Uvedený systém bol prepracovaný fungujúci v súčasnosti proklamovaný duálny systém, ktorým objavujeme Ameriku a je iba slabou náplastou na rany chýbajúceho prepojenia školy a praxe.

² V tomto roku (2017) si na Univerzite v Banskej Bystrici pripomíname už 20. výročie prípravy prekladateľov a tlmočníkov.

produktu, teda prekladu. Toto základné translatologické axiomatické tvrdenie v plnej miere platí i pre preklad odborného textu, a to i napriek tomu, že sa svojou podstatou a funkciami odlišuje od textu umeleckého. Aj v tomto prípade ide o text, ktorý je výsledkom tvorivej činnosti jeho autora, a preto je nutné pri jeho preklade k nemu takto pristupovať.

Predmet odborný preklad študenti absolvujú v prvom a druhom ročníku magisterského stupňa štúdia, ktorý nadväzuje na prekladateľské disciplíny (uvádzame iba translatologicky orientované predmety: metodika prekladu, prekladové semináre zamerané na preklad širokého portfólia textov všeobecnej povahy, translatológia – pojmoslovie translatológie, dejiny translatológie, špecifiká umeleckého i odborného prekladu, slovenský jazyk – v príprave tlmočníkov a prekladateľov sa kladie veľký dôraz i na cieľový, teda materinský jazyk), ktoré študenti absolvovali už v bakalárskom stupni štúdia. Študent odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo si musí osvojiť celý systém materinského jazyka na všetkých jeho jazykových úrovniach. Jazyková príprava v oblasti materinského jazyka, teda slovenčiny, mu umožní pracovať i v pozícii redaktora, jazykového korektora, či editora prekladových textov. Škála vymenovaných pozícií naznačuje všestrannosť prípravy študentov odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo a ich pripravenosť na prax. Cieľom takto koncipovaného štúdia by mal byť absolvent, ktorý bude schopný pracovať ako praktik i teoretik v jednej osobe, nemal by byť iba špecialistom na cudzí jazyk, ale skôr by mal pôsobiť ako subjekt literárneho-kultúrneho vzdelávania. Je nutné povedať, že paralelne s predmetom odborný preklad študenti absolvujú i predmet umelecký preklad. Myslím si, že i napriek oveľa väčšej produkcii prekladu odborných textov nie je možné sa obmedziť iba na tento typ prekladu, ale je nutné vzdelávať študentov i v oblasti umeleckého prekladu. Cieľom vytvoreného modelu predmetu preklad odborných textov je reflektovanie požiadaviek praxe, modelovanie praxe vo výučbovom procese, schopnosť pracovať v tímoch, v ktorých si študenti môžu vyskúšať všetky pozície v prekladateľskom reťazci (ide o užitočnú skúsenosť, pretože absolventi nášho študijného programu sa často zamestnávajú v prekladateľských agentúrach).

Ako sme už uviedli vyššie, predmet odborný preklad je rozdelený do dvoch semestrov: odborný preklad 1 a odborný preklad 2. Študenti raz do týždňa absolvujú 80 minútový seminár. Predmet odborný preklad 1, ktorý prebieha v letnom semestri prvého ročníka magisterského stupňa štúdia, je koncipovaný nasledovne: študenti sa oboznamujú s pojmom a špecifikami odborného textu, typológiou odborných textov, terminológiou a porovnaním slovenskej a inonárodnej terminológie. Súčasťou curricula sú aj špecifiká odborného prekladu, jeho história a vývoj na Slovensku, študenti na konkrétnych odborných textoch, ktoré prekladajú využívajú inštrumentárium intra a extratextovej analýzy textu podľa Nordovej³ (s ktorým sa oboznámili už v bakalárskom stupni štúdia na hodinách metodiky prekladu a prekladových seminárov), učia sa vyhľadávať a overovať terminológiu. Využívajú vedomosti získané na predmete terminológia, ktorý absolvovali v bakalárskom stupni štúdia. Učia sa anticipovať prekladateľské problémy pri preklade odborných textov, pracovať s CAT tools⁴, t. j. CAT nástrojmi. Na fakulte využívame CAT nástroj – MemoQ. Výučba predmetu odborný preklad 1 a 2 sa realizuje v špecializovanej učebni, v ktorej je dvadsať počítačov s nainštalovaným CAT nástrojom – MemoQ. Každý študent pracuje samostatne pri počítači. Organizácia seminárov

³ Pozri NORD, Ch. 1991 *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic applications of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam/New York, NY: Rodopi. 250 pp. ISBN 90-5183-311-3.

EXTRATEXTUAL FACTORS (sender, intention, recipient, medium, place, time, text function),
INTRATEXTUAL FACTORS (subject matter, content, presuppositions, text composition, non-verbal elements, sentence structure, suprasegmental feature)

⁴ CAT tools – Computer-assisted translation alebo computer-aided translation – Počítačom podporovaný preklad alebo preklad podporovaný počítačom. Medzi najrozšírenejšie nástroje CAT patria *Trados*, *Wordfast*, *MemoQ* či *Déjà Vu*. Uvedené programy, zjednodušene povedané, pracujú s tzv. *prekladovou pamäťou* (*translation memory*) a *terminologickou databázou* (*terminology database*).

predmetu odborný preklad 2 je odlišná od klasických seminárov, ale aj predmetu odborný preklad 1. Na seminároch pracujeme v režime prekladateľskej agentúry a podľa jej pravidiel. Študenti pracujú na prekladových projektoch, rozumej prekladoch. Jeden projekt zahŕňa jeden preklad. V priebehu jedného semestra, ktorý na UMB trvá 13 týždňov, stihneme realizovať tri prekladateľské projekty. Študentov (v priemere ich máme v skupinách od 15 do 20) zaradíme do pracovných pozícií v prekladateľskom tíme. Projektový manažér (PM) vypracováva časový plán, v ktorom zohľadňuje časovú náročnosť pre jednotlivé zložky tímu na preklad. Následne oboznámi vyučujúceho s časovým plánom. Rozdeľuje text na preklad a koordinuje jednotlivé činnosti procesu prekladu, ako aj jednotlivé pracovné pozície. Dôležitú zložku v reťazci predstavujú terminológovia, ktorí si naštudujú celý východiskový text, vypracujú intra a extratextuálnu analýzu textu, pripraví glosár termínov v Exceli a vyhľadajú paralelné texty s podobnou problematikou už publikované v slovenčine. Počas celého trvania projektu sú ostatným členom prekladateľského tímu k dispozícii na konzultácie. Po terminológoch sa svojej úlohy ujímajú prekladatelia. Tí si naštudujú intra a extratextuálnu analýzu textu, importujú glosár od terminológov do MemoQ a preložia text. Preložený text exportujú ako bilingválny súbor (originál i preklad) a posielajú ho projektovému manažérovi. PM následne tento bilingválny súbor zasiela editorom, ktorí si importujú bilingválny súbor, porovnajú preklad s originálom, text opraví a uložia zmeny. Opravený text následne vyexportujú a pošlú PM, ktorý vyexportuje texty do Wordu, spojí ich do jedného dokumentu a ten následne pošle korektorovi. Korektor prejde celý dokument. Opraví prípadné gramatické a štylistické chyby a formátovanie. Ak nájde závažné chyby, ktoré korektúrou nemožno opraviť a vyžadujú si napr. preklad časti textu nanovo, pošle text PM so žiadosťou o prepracovanie. Po korektúre si PM vyberie časť textu a skontroluje kvalitu prekladu. Členovia tímu môžu medzi sebou komunikovať iba prostredníctvom PM. Vždy mu posielajú hotovú úlohu, ktorú PM musí zadokumentovať.

Po vykonaní práce na svojej pozícii každý člen tímu napíše hodnotiacu správu a pošle ju PM (ako sa mu pracovalo, čo mu robilo problémy, ako by systém vylepšil, čo mu práca na projekte dala/nedala, ako bol spokojný s prácou predchádzajúceho článku v tíme). Následne PM spracuje hodnotiace správy podľa zadanej štruktúry (názov dokumentu, zloženie tímu, intra a extratextuálna analýza podľa Nordovej, glosár, preložený text a hodnotiace správy od jednotlivých členov projektového tímu). Takto vytvorený dokument zašle vyučujúcemu. Členovia tímu cudzie hodnotiace správy nevidia, vidí ich iba PM a vyučujúci. Na základe takto spracovaného dokumentu vyučujúci začne hodnotiť prácu jednotlivých členov tímu i kvalitu prekladu. Počty jednotlivých pozícií závisia od veľkosti skupiny, s ktorou vyučujúci pracuje. Jedinou podmienkou je, aby bol projektový manažér iba jeden. Počet prekladateľov a editorov je vždy rovnaký, pozíciu korektora zastáva tiež iba jedna osoba.

Takto nastavený model simuluje reálnu situáciu v prekladateľskej agentúre, teda v reálnej praxi. Celý proces prebieha za pomoci MemoQ, s ktorým sa študenti naučili pracovať už na seminároch odborného prekladu 1. Umožní študentom upevniť si schopnosť analyzovať text (s touto kompetenciou sa stretli už v bakalárskom stupni štúdia), pracovať s terminologickými databázami a paralelnými textami, využívať rôzne prekladové postupy, hodnotiť kvalitu prekladu i kvalitu práce jednotlivých členov tímu, pracovať v tíme a zdokonaľiť sa v práci s MemoQ. Pri ďalšom projekte si študenti vymenia pozície, aby si vyskúšali prácu na každej pozícii.

Pri takomto spôsobe výučby a jej organizácii sa mení tradičný vzťah učiteľ – študent, ale aj ich roly vo vyučovacom procese. Rola vyučujúceho je iná ako v tradične organizovanej triede. Už nie je iba sprostredkovateľom informácií a následne ich kontrolórom. Úloha kontrolóra, ako uvádza Homolová (2, 2013, s. 55), sa spája iba s tradičným spôsobom vyučovania a tradičnej úlohy vyučujúceho. Homolová v tejto súvislosti hovorí, že vyučujúci v úlohe kontrolóra je v centre pozornosti študentov, vo väčšine prípadoch stojí pred nimi v triede a rozhoduje o celom vyučovacom procese. V nami koncipovanom modeli výučby je

však vyučujúci akýmsi sprievodcom celého vyučovacieho procesu. Je jeho facilitátorom, organizátorom, či manažérom a zároveň tútorom. Vyučujúci ako facilitátor pri organizovaní vyučovacieho procesu na základe jeho cieľov berie do úvahy individuálne potreby a schopnosti učiacich sa, v našom prípade študentov, vytvára pre nich podmienky na dosiahnutie cieľov, motivuje ich. Vyučujúci ako facilitátor vedie študentov k samostatnosti, autonómnosti (2, 2013, s. 55). Úlohu vyučujúceho ako organizátora/manažéra možno považovať za jednu z najdôležitejších, ale zároveň i najťažších. Dosiahnuť cieľ a úlohy hodiny možno iba prostredníctvom efektívnej organizácie. Iným slovami, učitelia sa by mali presne vedieť, čo sa od nich očakáva (2, 2013, s. 55). V prípade, že vyučujúci je v roli tútora, študenti v takejto organizácii vyučovacieho procesu sú oveľa intenzívnejšie zapojení do samovzdelávania, alebo pracujú na projektoch, čo je aj náš prípad.

Záver

Predstavený model prípravy budúcich prekladateľov a tlmočníkov na univerzitnej pôde umožňuje formovať budúcich absolventov ako samostatne mysliace bytosti, schopné tvorivého a kritického myslenia a zároveň schopné pracovať v tímoch. Nie menej závažný je aj fakt, že sú okamžite pripravení pracovať v reálnej prekladateľskej agentúre. Od predstaveného modelu si sľubujeme (azda to vyznieva že príliš idealisticky) aj to, že aj preklady odborných textov v slovenčine budú čitateľné a zrozumiteľné, nebudú iba obyčajným prenosom informácií z východiskového do cieľového jazyka, pretože aj odborný text je výsledkom kreatívnej práce a mysle.

Literatúra

1. NORD, Ch. 1991. *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam/New York, NY: Rodopi. 250 pp. ISBN 90-5183-311-3.
2. HOMOLOVÁ, E. 2013. *Methodology of Teaching English I*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied UMB. 152 pp. ISBN 978-80-557-0566-8.

Kontakt

Doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD.
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Tajovského 40, 974 01, Banská Bystrica
Slovenská republika
Email: vladimir.bilovesky@umb.sk